

13 декември 2020 г.

**ДО
КРАСИМИР ВЪЛЧЕВ
МИНИСТЪР НА ОБРАЗОВАНИЕТО И
НАУКАТА**

Относно: Становище и препоръки на Фондация „Тръст за социална алтернатива“ по проект на Стратегическа рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021 - 2030)

УВАЖАЕМИ МИНИСТЪР ВЪЛЧЕВ,

Децата са бъдещето на всяка държава, която припознава ценностите на демократичното общество, водено от върховенството на закона и спазването на основните човешки права. Белег за развита демократична държава е приемствеността в политиките, които изпълнява. Като принципът на приемственост е и знак за устойчивост и воля за постигане на пълно приобщаване и осигуряване на равни възможности на всички деца до качествено образование и пълноценна реализация в живота.

Като една от водещите граждански организации в България – Тръст за социална алтернатива (ТСА) подкрепя активното и пълноценно включване в образователния процес на деца от бедни общности в страната, и считаме, че Стратегическата рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България 2021-2030 представя нова перспектива пред дълггодишните предизвикателства, свързани с образователните постижения на децата и младежите на България, и прекъсване на цикъла на неравнопоставеност.

Предизвикателствата пред децата в страната са много, ширещата се детска бедност, осигуряването на универсални услуги за предоставянето на алтернатива грижа, и гарантиран достъп до ранно детско образование и грижа, и не на последно място предоставянето на равен достъп до качествено образование на изключените и най-бедни общности, с фокус върху ромите. С цел постигане на ефективност и положително въздействие от водените политики на национално ниво е необходимо разгръщане на кохерентни политики, и всеобхватни мерки, които да гарантират успех.

В тази връзка, бихме искали да представим на Вашето внимание препоръките на ТСА, основани на нашия опит, обратна връзка и научени уроци от дейностите на организацията и нашите партньори в страната относно проекта на Стратегическа рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021 - 2030).

Проектът на стратегически документ не съдържа утвърдени термини като „образователна интеграция на деца и ученици от етническите малцинства“, при все че това са концепции, въведени и ползвани в различни стратегически документи, включително и политики на държавата в сферата на образованието.

Възприятията за „деца и ученици от етническите малцинства“ и „деца и ученици от уязвими групи“, освен терминологично са различни по дефиниция и целева група. Като терминът „уязвими“ е обединяващ и може да се отнесе както за етнически произход, така и за пол, религия, социален статус и др. В този ред на мисли, е важно да се поясни, че не всички етническите малцинства са уязвими в идентични образователни условия. Макар и децата и ученици от етническите малцинства и бедни общности да срещат общи специфични трудности и бариери по пътя си на образование.

Според данни на национално представително проучване "Образователни постижения на ромските общности в България", с възложител ТСА и проведено от Глобал Метрикс през 2019г., с приложена методология на изследването на ПРООН, ЕК и Световна банка през 2011, 49.2% от учениците от ромски произход учат в училища с преобладаващ дял на ромски ученици. Този показател, измерен през 2011 г. е бил значително по-нисък – 32.4%. Това предполага разработване на задълбочени и фокусирани мерки за обръщане на посоката на тази тенденция. Това е особено валидно в големите градове, където се наблюдава допълнителна концентрация в отделни училища, което и предпоставка за неравен достъп до качествено образование. Освен това съществено се ограничава възможността на ромските деца и техните връстниците от български произход да се обучават в разнообразна културна среда, което в дългосрочен план води до социално отдалечаване и в обществото. Нужно е да се пристъпи и към прилагането на иновативни мерки, които да сближават както учениците, така и родителите от етническите малцинства и мнозинството. Това съответно би имало въздействие върху намаляване на нивата на отписване от училища, заради записани ученици от ромски произход.

Резултатите, представени в рамките на ПИЗА през 2018г. посочват нужда от промяна сред подготовката и достъпа на деца, с нисък социално-икономически статус. Техните постижения не бележат промяна поради редица фактори. Като съществено влияние в положителна посока е разширяването на достъпа до качествено образование. Ефективността на образователната система би била висока, само тогава когато има ръст на образователните постижения на децата без значение на техния етнически и социално-икономически статус¹. Сред основните фактори, които биха повлияли положително на успехите на учениците са приобщаваща образователна среда, подкрепа от родители и учители, и не на последно място висока мотивация на самите деца.

Необходимо е да се създадат условия, не само учениците, но учителите и родителите от различни училища като за начало се запознаят с култури, етнически групи, езици и др., които са на територията на България. В дългосрочен план, предлагаме да се разработят и приложат методите на проектно-базираното обучение в тази сфера, като това сближаване ще намали не само агресията, но и има ефект и върху образователните неравенства и предубеденост по отношение на малцинствата.

---

¹ <http://ire-bg.org/резултатипиза2018/>

По отношение на ключовите компетентности е необходимо да се подчертае, че децата и учениците от езиковите малцинства са в неравна стартова позиция в процеса на задължителна предучилищна подготовка и в последствие обучение в училище, тъй като липсват условия и възможности за усъвършенстване на майчиния си език, а през него и езика на обучение в детската градина и училището, което в известна степен води до тяхното изоставане по отношение на придобиването и утвърждаването на ключовите компетентности, съответно усвояване на нови знания и умения през различните учебни часове, които се провеждат на български език. Има редица научни изследвания, които доказват, че овладяването на официалния език през активно ползване на майчиния е много по-ефективно, отколкото овладяването на езика да се случва само чрез „потапяне в езиковата среда“. По отношение на този специфичен проблем, който засяга около 20%² от българските ученици, според данни на Министерство на образованието, образователните политики трябва да усъвършенстват и да насърчават прилагането на иновативни методики за овладяването на български език от деца и ученици, за които той не е майчин. Това би имало и висока добавена стойност при представянето на учениците от България в изследванията на ПИЗА, а в дългосрочен план до разгръщането на пълния им човешки потенциал.

Големите териториални неравенства, които съществуват между градските училища и училищата от селските райони, влияят върху бъдещият избор на професия и реализация на пазара на труда. Както учениците от градските райони, така и от селските райони трябва да имат възможност за избор и достъп до различни специалности и професии. Профилирането на учениците от селските райони в сферата на земеделието и животновъдството, а на учениците от градските райони в STEEM професии и специалности, води до усещане за дискриминация и неравнопоставеност. Развиването на училищни партньорства между училища с различен профил от градски и селски райони, е една възможност за намаляване на тези неравенства и разширяване на избора на учениците за постигане на стойностна реализация на по-късен етап.

Фокусът върху партньорството с родителите и включването им в образователния процес в настоящият проект за Стратегическа рамка се оценява високо, при все това е нужно да се формализира, за да не остане на проектен принцип. Това ще създаде устойчива училищна общност. И ще се постигне силна кохезия между местните общности и училищната общност.

Нужно е да се надгради и дейността на ученическите парламенти/съвет, с цел ангажирането на учениците не само в клубове по интереси, но в управлението на училището и образователния процес, което ще им даде чувство на собственост, а не само на принадлежност.

Необходими са и мерки, които да насърчават училищата и детските градини да упражняват възможностите за автономност, които се предоставят от Закона за предучилищно и училищно образование. По време на обучението от дистанция в електронна среда една голяма част от училищата очакваха решения от централно ниво по отношение на образователния процес, което е доказателство, че все още образователната система е силно централизирана като нагласи и очакване на ангажираните в нея.

---

²https://m.dnevnik.bg/detski_dnevnik/2017/09/19/3044452_za_mejdu_18_i_24_ot_purvoklasnicite_bulgarskiiat_ne_e/

Похвални са усилията на правителството за увеличаване на заплащането на учителите, като мярка за насърчаване както на доброто преподаване, така и за популяризиране на учителската професия предвид очакванията недостиг на учители. Заплащането трябва да продължава да се увеличава поетапно, за да може да се намали недостига на учители, а учителската професия да стане атрактивна. Въпреки нарастващите инвестиции, обаче, образователните показатели бележат умерен прогрес. С цел постигане на по-високи резултати е необходимо финансовата подкрепа да се обвърже с постиженията както на учениците, така и на учителите и училищата като цяло. Да се предложи разработването на механизъм, който да ангажира всяко училище в разработването на средносрочна училищна стратегия, съобразена с потребностите, предизвикателствата, рисковете и възможностите. По такъв начин, всяко училище да допринася повишаването на образователните постижения на учениците, подобряването и насърчаването на качествено преподаване, подобряване на образователните условия за превръщането на класните стаи в предразполагащи, приветливи и сигурни за всички ученици и др., като се поставят ясни реалистични цели с измерими качествени и количествени показатели. Това ще даде възможност за децентрализиране на образователния процес и повече иновации.

Приоритетна област 2 „Мотивирани и креативни учители“:

1. Според актуални данни от доклада на Институт Отворено общество Roma Early Childhood Inclusion (RECI)³, само една четвърт от учителите в България се чувстват уверени да работят в мултикултурна среда. Рискът от бедност и социално изключване при ромските деца е в пъти по-висок от този при българските деца (RECI, 2020). В същото време, както и по-горе споменахме, в цели области ромските деца представляват от 1/4 до 3/4 от всички деца в предучилищна възраст⁴. Освен укрепване знанията в областта на РДР като цяло, детските учители следва да подобрят уменията си за работа с деца, чийто език не е български и с деца, живеещи в бедност. **Предлагаме повишаването на квалификацията на учителите за работа в мултикултурна среда (стр. 18) да бъде обособено като отделна подцел. Тук следва да се акцентира върху подкрепа на учителите, работещи с деца от уязвими групи, чрез обучения, менторство, групова рефлексия, съвместна работа с образователни медиатори и други специалисти с отношение и влияние върху образователните постижения на децата, и инструменти за подкрепа за преодоляване на стереотипи и дискриминационни нагласи и за развитие на знания и практически умения за работа в среда на многообразие.**

³ Вж. стр18, https://ire-bg.org/wpsite/wp-content/uploads/2019/11/Problems_of_pre-school_and_school_education.pdf

⁴ Напр. по данни от Анализ на потребностите от подкрепа за личностно развитие на децата от община Тунджа, стр. 5, делът на децата от ромски етнически произход в детските градини в общината е 71%. По данни от доклада на Институт Отворено общество Roma Early Childhood Inclusion (RECI), наблюдава се тенденция в много селски райони да има малко или изцяло да няма деца от български етнически произход в детските градини и училища, а те да бъдат посещавани само от деца от ромски, турски и др. етнос (стр. 93).

Заложената система за проследимост на придобитите квалификации и на необходимостта от продължаваща квалификация на педагогическите специалисти би била обогатена чрез въвеждане на механизъм за наблюдение на приложението на усвоените знания и умения, и въздействието им върху образователната среда, развитието на децата и взаимодействието с семействата.

2. За децата от етнически малцинства доказано влияние за намаляване на отпадането имат наличието на учители от същите малцинства. Предвид нарастващия дял на ученици от етническите малцинства, предлагаме в цел 2.1. *Повишаване на привлекателността и престижа на учителската професия* да бъде допълнена мярката по „прилагане на политики за мотивиране на завършващите педагогически специалности да започнат работа в малки населени места с недостиг на учители“ с ангажимент за инвестиране в изграждането на професионални кадри от съответните местни общности.
3. Отчитайки ключовата роля на **образователните медиатори** за намаляване на образователните неравенства, предлагаме към мерките, заложи в цел 3.2. да се **добави предоставяне на реални и мотивиращи пътеки за професионално развитие така, че някои от тях да могат да станат педагогически професионалисти**, което открива поле за тяхното професионално развитие и израстване.

Приоритетна област 3 „Ефективно включване и трайно приобщаване“:

4. Като организация, посветена на каузата за намаляване на неравенствата в ранното детско развитие, образованието и достъпа до пазара на труда, сред най-уязвимите икономически общности, ТСА отчита като особено важно, че в стратегическия документ достъпът до ранно образование и трайното включване са заложи като отделна цел. **С оглед по-ефективното решаване на предизвикателствата в сферата на достъпа до ранно образование, препоръчваме в документа да бъде отразен категоричен ангажимент за гарантиране на безплатен достъп до ранно образование на децата от уязвими групи, като допълнение към ангажимента „подпомагане на родителите относно заплащането на такси за посещение на детски градини“ (стр.19).** Съществуват категорични доказателства за наличието на финансови бариери пред достъпа до ранно образование в България на деца от уязвими групи (вкл. директни финансови бариери като таксите за хранене на децата, дължими от родителите, и индиректни финансови бариери като разходи за задължителни медицински изследвания и др.). Независимата оценка на Световната банка в рамките на проект „Готови за училище“ на ТСА и мрежа от 23 организации в страната, обхващащ 5,700 деца, предлага висококачествени научни доказателства, че предоставянето на безплатен достъп до детска градина намалява наполовина дела на незаписаните в детска градина деца от уязвими общности, и повишава посещаемостта с около 20%.

Нещо повече, достъпът до безплатна детска градина има потенциал да повиши процента на записване при децата от ромски етнос до 84%⁵.

Следва да се отчитат и дългосрочните ефекти от посещаването на детска градина за децата от уязвими групи, в т.ч. 35% по-висока вероятност за завършване на средно образование, 40% по-добра перспектива за заетост и 30% по-високи доходи в сравнение с лицата, които не са посещавали детска градина⁶.

5. По отношение на **Механизма за обхват**: предлагаме да се добави „и повторното отпадане“ след „...риск от отпадане...“ (на стр. 20), тъй като немалка част от повторно записаните деца отново отпадат. Подчертаваме, че съществен проблем тук е, **дали Механизмът води до посещаемост, не само до записване**. За повишаване на посещаемостта отчитаме като ключови следните мерки:
- Преодоляване на финансови бариери пред образователното включване: от такси за детска градина и топъл обяд в училище, до учебници и транспорт до желаното, не само до най-близкото училище;
  - Наличие на образователни услуги в близост до общностите, особено що се отнася до детските градини и ясли (Вж. актуални данни от доклада на Институт Отворено общество Roma Early Childhood Inclusion, 2020);
  - Повишаване на качеството на подготовка на педагогическия персонал конкретно извън големите градове и в обособените квартали, тъй като България отчита едно от най-високите в света нива на икономическа и социална сегрегация на учениците⁷; включително и изграждане на компетенции за работа в мултикултурна среда.

С УВАЖЕНИЕ,

Г-ЖА САРА ПЕРИН

ИЗПЪЛНИТЕЛЕН ДИРЕКТОР

**ФОНДАЦИЯ „ТРЪСТ ЗА СОЦИАЛНА
АЛТЕРНАТИВА“**

---

⁵ <https://www.worldbank.org/en/news/infographic/2017/06/15/supporting-disadvantaged-children-to-enter-kindergarten>

⁶ "Образователни постижения на ромските общности в България", с възложител ТСА и проведено от Глобал Метрикс през 2019г

⁷ Проблеми на предучилищното и училищното образование в България и възможности за ограничаване на тяхното негативно въздействие, 2019 г., стр16; https://ire-bg.org/wpsite/wp-content/uploads/2019/11/Problems_of_pre-school_and_school_education.pdf